

THE EIGHTH PEREK OF YEVIKOS IS DEDICATED:

לזכר נשמת שלמה בן יהושע והחבר דוד בן החבר מרדכי

דתניא ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפנ"ע וכו'.

תוכן ענינים

- א. בענין מח' הראשונים בכוונת בריה בפנ"ע.
- ב. בענין ד' שיטות הראשונים במהות אנדר'.
- ג. בענין שיטת הראב"ד דהוי חצי זכר.
- ד. בענין מסכך גפנו על תבואתו של חברו.

[א] פלוגתת הראשונים בכוונת ר' יוסי דברייתא דאנדרוגינוס הוא בריה בפנ"ע.

- א. הגמ' מביא ברייתא (תוספתא דסוף בכורים) דר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפנ"ע הוא, ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה. ונחלקו הראשונים בגדר הך בריה לר' יוסי. דתוס' (דיה בריה) כתבו בשם הר"י דהוי ספק זכר ספק נקיבה, וכוונת בריה בפנ"ע היינו דלכן לא הכריעו בו, ודייק כן מהלשון דלא הכריעו דמשמע דהוי ספק. ועוד הוכיח כן מהא דרב בנדה (דף כח.) דאם ראו לובן ואודם אז מטמאין בודאי וע"כ דהוי ספק ולא בריה בפנ"ע.
- ב. אולם הרמב"ן העיר דבריה בפני עצמו בכל מקום נתכוונו לבריה משונה ולא ספק זכר וספק נקבה. ועוד הקשה דחזינן דשייך לחייבו משום משכב זכר ובספק נקיבה א"א דבר כזה. ולכן פ"י דאינו ספק אלא הרי הוא בריה בפנ"ע ואינו לא זכר ולא נקיבה. ולפ"י יל"ע אי חייב במצות שהזמן גרמא, דא אינו לא זכר ולא נקיבה א"כ מה דינו. ונחלקו בזה.
- ג. דהק"א בסוגיין כתב דלדעת הרמב"ן דהוי בריה מאחר דאינו איש א"כ הרי הוא פטור ממצות שהנשים פטורות בהן.
- ד. אולם ראה זה מצאתי בלבוש (סי' תקפ"ט סעיף א') שכתב דאי הוי בריה בפנ"ע יתחייב בשופר וז"ל אנדרוגינוס חייב בה, י"א חיוב גמור מה"ת 'שלא פטרה התורה מבני ישראל אלא הנשים הגמורות וזו אינה אשה גמורה אלא מין בפנ"ע ומזרע ישראל הוא, וי"א שחייב בה מספק זכר לכו"ע דספיקא דאורייתא הוא ולחומרא וכו', עכ"ל. ומבואר דכדי לפטור ממצות שהזמ"ג צריך שיהא אשה לפוטרו, וכשאינו אשה הרי הוא חייב ממילא, והוא חידוש גדול ודו"ק היטב.
- ה. אמנם באל"י רבה (סק"ג) הקשה דא"כ למה אנדרוגינוס רק מוציא מינו [אנדרוגינוס אחרת], ולא אנשים הרי הוא חייב בתורת ודאי לאותו שיטה. [ולכאורה צ"ל דחייבו קליש כיון דמעורב בו נקיבה, וכעין הגר"ח בכיסוי הדם דכ"ו, שכתב דאע"ג דיש חיוב ודאית של כיסוי הדם בכוי מחמת חלק החיה מ"מ מחמת חלק הבהמה אינו בשלימות, אולם הלבוש משמע דחייבו גמור בלי הפטור וצ"ע].

[ב] ד' שיטות ראשונים במהותו של אנדרוגינוס. [ולהלן יתבאר כוונתם וטעמם].

- א. הנה הובא מתני' דר' יוסי ס"ל דהוי זכר ודאי, וברייתא דלא הכריעו בו, ותחילה אמרו משמיה דרב דליתא למתני' מקמי ברייתא, אולם אח"כ הגמ' מביא מימרא ד'אמרי בי רב משמיה דרב' דהלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה וכו', ונחלקו הראשונים בכוונת רב במימרא השני, ומשם נובע כמה שיטות ויסודות וחילוקי דינים בגדר של אנדרוגינוס.
- ב. [א] שיטת רש"י ותוס'. רש"י ותוס' פ"י דאמרי בי רב באו לפסוק כר' יוסי דמתני' [ודייקו כן דבכל הני דנקיט ואזיל תני בהו ר' יוסי ור' שמעון, ולכן גם באנדרוגינוס ע"כ דקאי על מתני' דנשנית ר' יוסי ור' שמעון], ולפ"י להלכה אנדרוגינוס הוי זכר ודאי.
- ג. ותוס' מוכיח כן, דלהלן אמרו דאמרי בי רב הוא ר' הונא, ושם אמר ר' הונא [לגריסת התוס'] דאנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משני מקומות [נקבות, וזכרות דהיינו דרך אחוריו ככל ביאה שלא כדרכה], ואי איש הבעל אנדרוגינוס חייב משום משכב זכר ע"כ דהוי זכר גמור בתורת ודאי וכו' יוסי דמתני' א"כ לזה נתכוון ר' הונא ג"כ, וכן הלכה לשיטת התוס' ודעימיה.
- ד. [ב] שיטת הר"ח והר"ף והרמב"ם. אמנם הר"ח והר"ף פ"י דאמרי בי רב פסקו הלכה כר' יוסי ר"ל כר' יוסי דברייתא, ואדרבה מתאים עם דברי הגמ' לעיל בשם רב דליתא למתני' מקמי ברייתא.
- ה. ורק קשה דר' הונא אמר להלן דחייבין עליו סקילה, ואי הוי ספק זכר ל"ש בו חיוב סקילה, ויש בזה ב' דרכים ליישבו. א. הנמוק"י צידד דצ"ל דאה"נ ואמרי בי רב דס"ל דהוי ספק אינו ר' הונא. ב. והרמב"ם כתב דאע"ג דהוי ספק נקיבה מ"מ חייבין עליו סקילה, ופ"י הרשב"א והריטב"א דיש גז"ה"כ מדכתיב ואת זכר לא תשכב משכבי אשה. וצ"ב איך שייך גז"ה"כ כזה ועיין להלן.
- ו. [ג] שיטת הרמב"ן. כתב ג"כ כהר"ח והר"ף לפסוק כר' יוסי דברייתא, אולם חלק על הראשונים בכוונת ר' יוסי, דתוס' והראשונים פ"י דלא הכריעו בו חכמים משמע דהוי ספק זכר וספק נקיבה. אולם הרמב"ן נקט דבריה בפנ"ע ר"ל שאינו לא איש ולא אשה [כמשי"נ לעיל בארוכה], וא"כ לדידיה קי"ל להלכה דהוי בריה בפנ"ע.
- ז. [ד] שיטת הראב"ד [ות"ק המובא בתוס']. הראב"ד בה"ל שופר (פ"ב ה"ב) כתב דאנדרוגינוס הוא חצי זכר וחצי נקיבה, ולכן אינו מוציא אף מינו בשופר כחצי עבד, ונתקשו המפרשים מהיכן המציא הראב"ד שיטה זו, ואי"ה יתבאר להלן.
- ח. סיכום: יוצא ד' שיטות ראשונים באנדרוגינוס, א' לרש"י ותוס' ודאי זכר, ב' לר"ף ורמב"ם ספק זכר, ג' להרמב"ן הוי בריה בפנ"ע, ד' ולהראב"ד הוי חצי זכר וחצי נקיבה. ולהלכה בשו"ע (אה"ע סי' מ"ד סעיף ה') נחלקו השו"ע ורמ"א ע"ש.

ג] ביאור שיטת הרמב"ם בדין אנדרוגינוס.

א. הנה הרמב"ם כתב בהלי' אישות (פ"ב הכ"ד) דמי שיש לו איברי זכרות ואיברי נקבות הוא הנקרא אנדרוגינוס, והוא ספק אם זכר אם נקבה, ולעולם אין בו סימן להכריעו לזכר ודאי או נקבה ודאית עכ"ד. ומבואר דפסק כר' יוסי דברייתא והבין דלדידיה הוי ספק זכר וספק נקיבה [וכן כתב בכמה מקומות דדינו כספק לענין דינים שונים כגון לתרומה וכדו']. אולם יש כמה חידושים בהרמב"ם המעוררים דבר יסודי בגדר אנדרוגינוס ונפרט ג' חידושים.

ב. א. בהלי' איסור"ב (פ"א ה"ט"ו) כתב דהבא על אנדרוגינוס דרך זכרותו [ר"ל מאחורין] חייב סקילה. ובכס"מ ציין להרשב"א שכבר תמה עליו דהאיך יתקיימו שני פסקים הללו שאם אתה מספקו בנקיבה כמשי"נ לעיל האיך אתה סוקל על ביאתו כזכר, ות"י דשמא גזה"כ הוא מדכתיב ואת זכר לא תשכב וכו', והוסיף דלפ"ז אין פירושו שהגברא זכר אלא שעצם הזכרות חייב. וכן הסכים הריטב"א בכוונת הרמב"ם. וצ"ב איך יתחייב משום משכב זכר כשבא על הנקיבה.

ג. ב. עוד כתב (איסור"ב שם) 'והאנדרוגינוס מותר לישא אשה' [והנו"ב אה"ע תנינא סי' א' הורה כן לדינא], והרשב"א תמה הרי דלמא נקבה היא ואין אשה נושאת אשה, ובמגיד משנה הוסיף דיש איסור בדבר כמבואר לעיל (דף עו.) בנשים המסוללות זו בזו. והמגיד משנה ת"י דהרמב"ם לשיטתיה דהוי זכר למשכב זכר וא"כ ה"ה לענין נשואין הוי כזכר לישא אשה.

ד. ג. עוד חידש הרמב"ם (הלי' אישות פ"ב הכ"ה) דאנדרוגינוס דנעשה בן י"ב שנה הרי הוא בחזקת גדול. ותמוה נוכח הק' המגיד משנה) הא מאחר דפסק דספיקא הוא ויתכן דהוי זכר א"כ איך יהא נעשית גדול ב"יב שנים לבד בלי י"ג שנים שלמים.

ה. ותי' מרן הגר"ח (מובא באסופות הגר"ח ביכורים) דאנדרוגינוס ב'חפצא' דגופו הוא זכר בודאי ונקיבה בודאי, ולכן יתכן לחייבו משום משכב זכר, וכן נעשה גדול ב"יב שנים דיש בו נקבות בודאי, ורק 'דהגברא' הוי ספק אי חשיב זכר או נקבה, ולענין גדלות אינו תליא בהגברא דהזכר או דהנקבה, אלא בחפצא דסימני גדלות ושפיר נעשה גדול ב"יב שנים.

ו. ומבואר מהגר"ח דמצד גוף האנדרוגינוס יש לו דיני זכר ונקבה, והם פועלים בו דינים בהחפצא שלו, אבל כלפי הגברא מי הוא זה ואיזהו האם הוא זכר או נקבה ע"ז נשאר ספק להגדירו, אבל בודאי יש לו צד זכר וצד נקיבה, ובוה שפיר מובן דשייך בו משכב זכר ומותר לישא אשה, דמצד גופו הרי יש לו חלק של זכר, וגם שייך גדלות מחמת הנקבות ודו"ק.

ד] ביאור שיטת הראב"ד דהוי חצי זכר וחצי נקבה.

א. הראב"ד כתב בהשגות בהלי' שופר (פ"ב ה"ב) דהא דמוציא את מינו הוא לדעת האומר אנדרוגינוס בריה הוא, אבל למי שאומר חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו בן חורין. ומבואר מהראב"ד שיטה חדשה דאנדרוגינוס הוא חצי זכר וחצי נקבה, [וכן מבואר בהשגות בהלי' תרומות (פ"ז ה"ט"ז) ע"ש היטב].

ב. והמנ"ח דן הרבה בשיטתו, ולמשל במצות פריה ורביה (מצוה א') דן בהוליד אנדרוגינוס האם יקיים פ"ו של זכר ונקיבה כיון דיש בו שניהם, אולם כיון דאינו מתעבר ומוליד כאשה, אלא מוליד אשה אחרת כאיש, לכן נוטה דמקיים כזכר.

ג. עוד העיר (מצוה תקמ"ג) דמאחר דיש איסור של 'לא תלבש' לאיש בבגדי אשה ולאשה בבגדי איש, א"כ יהא אסור להראב"ד לאנדרוגינוס ללבוש בין בגדי איש ובין בגדי אשה, ונשאר בצ"ע.

ד. עוד נסתפק (מצוה שע"ה) האם אנדרוגינוס כהן נושא כפיו, וכתב שהדבר תלוי אם לישראל יש איסור לברך או לא, אולם יש שהעירו דאף אם ישראל אסור מ"מ כאן שנתפס בו שם ברכת כהן שפיר יהא מותר מצד חצי כהן שבו.

ה. הראב"ד בהלי' אישות (פ"ב הכ"ה) הסכים להרמב"ם דאנדרוגינוס נעשה גדול ב"יב שנים ורק הצריך סימני גדלות. ותמוה מאחר דהוי חצי זכר וחצי נקיבה מהכ"ת שיהא גדול ב"יב, וכפשוטו צ"ל דרק חלק הנקבה שבו נעשה י"ב.

ו. בספר ויטע אשל הובא ספק מחוכמת מהגר"מ סאלאוויציק ששאל לאביו הגר"ח באנדרוגינוס כהן לאחר שנעשה י"ב שנה האם להראב"ד כשנטמא למת ילקה משום איסור טומאת כהנים, דהא מצד הנקיבה שבו הרי נשים לא הוזהרו מלטמא, ומצד הזכר שבו הרי אינו בן י"ג. והשיב הגר"ח דגדלות אינו תלוי בדין הגברא [כמשי"נ לעיל], אלא תלוי בסימנים שלו דלו יצוייר זכר שיש לו סימני נקבה יהיה לגדול אחר י"ב שנים, וממילא כאן גם החצי זכר כבר נעשה גדול ב"יב.

ז] בענין מסכך גפנו של חבירו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

א. מבואר דפליגי תנאי במסכך גפנו על תבואתו של חבירו האם חייב באחריות, דר"מ מחייב ור' יוסי ור"ש פוטרין, והא דמחייב ר"מ הוא מדין גרמי, ור"י ור"ש פוטרין משום דלא נאסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

ב. והקשו תוס' (ד"ה איך) אטו המערב חלב בקדירת בשר של חבירו לא יהא נאסר הא למעשה נתערב וכן בכלאים נימא כן.

ג. ותי' דרק דבר התלוי במחשבה אמרינן כן. וידוע נידון של רע"א לגבי איסור חזרה בשבת, דרק הותר כשדעתו לחזור הקדירה להאש, ודן במי שנטל קדירת חבירו בשבת ודעתו שלא להחזירו האם נאסר או דאין אדם דבר שאינו שלו.